

ÁCS ANNA

JÓKAY ETELKA, A BALATONI NAGYASSZONY EMLÉKEZETE

Aki visszavásároltatta a balatonfüredi Jókai villát a Jókay család számára

Jókai Mór bátyjának, Károlynak kisebbik lányát, Etelkát joggal jellemezte balatoni nagyasszonyként az író, hírlapíró Tábori Kornél. Jókay Etelka gyermekkorától kötődött a fürdőhelyhez. A nyarakat rendszerint Jókai Mór balatonfüredi villájában töltötte nővérével, Jolánnal és az író unokájával, Rózával együtt Laborfalvy Róza s a korán özvegyé lett unokahúg, Petiné Váli Mari féltő felügyelete alatt. Jókai különösen kedvelte Etelkát, legszeretreméltóbb unokahúgának nevezte. Kapcsolatuk akkor sem szakadt meg, sőt tovább erősödött, amikor Etelka feleségül ment Ihász Lajos Veszprém megyei földbirtokoshoz. A fiatalember Pápán diákoskodott, a református kollégiumban végezte tanulmányait s Váli Ferencéknél, Jókai egykori komáromi tanáránál, a sógorává lett pápai professzornál lakott. Házasságkötésük után ifjú feleségét a Lovászpata melletti hathalmi birtokára vitte. A pár szívesen időzött az Ajka közelében fekvő lőrinti birtokukon is. Ihászné Jókay Etelka falusi magányában francia és német nyelvű munkákat fordított nyelvünkre. Fordításai jórészt folyóiratokban jelentek meg. Egyik regényfordítását Jókai közölte lapjában, a Nemzetben 1883-ban majd öt év múlva két részletben ugyanitt hozta le a báró Vay Miklósról írt életrajzát. 1885-ben önálló kötetben adták ki "Emlékek báró Vay Miklósné szül. Adelheim Johanna báróné leveleiből" című művét. Jókay Etelkát nagyműveltségű asszonyként tartották nyilván kortársai. A Jókaival barátságot ápoló, füredi villájában gyakran vendégeskedő Sziklay János egyenesen így vélekedett róla: „*az irodalom terén nem méltatlan atyafia a nagy írónak*".

Jókay Etelka kisöccse nagybátyjukról kapta a keresztnévét. A fővárosban

megtelepedett ásvai Jókay Mór pénzügyminisztériumi osztálytanácsos, akinek legénykorában Jókai a legszebb rózsabimbót ajándékozta füredi kertjéből frakkja gomblyuk díszéül az Anna bálra igyekezve, korán elhunyt. Egyetlen gyermeket hagyott maga után, az 1892-ben született Miklóst. A kisfiút már két éves korában magához vette Jókay Etelka. Férjével együtt szeretetben és nagy gonddal nevelték. A családi hagyomány szerint Pápán, a református kollégiumban taníttatták, aztán Budapesten szerzett jogi végzettséget. Doktori vizsgája után a debreceni gazdasági akadémia hallgatója lett majd a hallei gazdasági akadémián gyarapította szakismereteit. Nevelőapja halála után felvette az Ihász családnevet is. Jókay-Ihász Miklós Devecserben vállalt szolgabírói állást, majd később hathalmi és lőrinti birtokaikra vonult vissza gazdálkodni.

A Jókay család nem akart belenyugodni abba, hogy Jókai Mór balatonfüredi villája idegen kézre került. Jókay Etelka kezdeményezésére örökbe fogadott fia, Jókay-Ihász Miklós 1908. szeptemberében visszavásárolta a nyaralót Michelin János olasz származású veszprémi gabonakereskedőtől, 46 ezer koronát fizetett a koraeklektikus stílusban

épült nyaralóért, melyhez sok kedves emlék fűzte nevelőanyját és rokonait. A vételárban szerepelt néhány eredeti, Jókaiék által Balatonfüreden használt bútor ára is. Amikor Micheline 1889. február 9-én megvette a villát Jókaitól csekély összegért, mindössze 13 ezer forintért - talán Jókai adósságai fejében - a magyarrá lett talján a Jókai villa berendezési tárgyainak is birtokosává vált. A hitelesen Jókai tárgyakkól 19 év múltán kevés őrződött meg. Ezeket Jókay Etelkák kis zománc táblákkal jelölték meg. Napjainkra csupán három maradt fenn ezek közül: két támlásszék és egy dúsan faragott karosszék, amely a kőszívű ember, Baradlay elnöki székre emlékeztetheti a Jókai Emlékmúzeum mai látogatóit.

A villát ismét birtokba vette a kiterjedt Jókay nemzetség. Amíg Jókay Etelka élt, minden nyarat Füreden töltött rokonai körében.

Szinte az egész rokonság ott nyaralt, mint Jókai Mór életében egészen 1886-ig. A folyton népes vendégsereg miatt nagy háztartást vittek. Szinte hetente érkezett Füredre egy élelmiszerral megrakott kocsi a lőrintei birtokról. A gyorsan romlandó élelmiszert a villa pincéjében egy nagy jégtömbökkel hűtött szekrényben tárolták.

Jókay Etelka Füreden nagybátyja hajdani dolgozószobájában lakott. Szeretettel ápolta az egykor oly szép kertet, Jókai rózsáit. Délutánonként kis kosarába rózsát szedett és rokongyerekek kíséretében kísértelt a Kerek templom szomszédságában levő obeliszkhöz. Az író születésének centenáriuma, 1925-ben állított emlékoszlopot Sinkó András Jókairól mintázott bronzplakettje díszítette. A Jókai-kertből származó rózsákat a talapzatnál helyezték el. A kertet a rokonok is gondozták; kavicsozott utak kanyarogtak virágzó díszbokrokkal, a kert fele rózsákkal volt tele, a villa déli, napos oldalánál sárgabarackfák és fügebokrok ontották termésüket.

A Jókai centenárium évében Tábori Kornél felkereste Balatonfüreden Jókai Etelkát, hogy adatokat gyűjtsön tőle Jókairól írandó könyvéhez. Tábori a Pesti Hírlap karácsonyi albuma számára dolgozta fel az író titkos noteszeinek anyagát. A füredi vonatkozású „homályos jegyzetekről” és a tisztázatlan személyi vonatkozásokról kért felvilágosítást Jókay Etelkától. Az idős hölgy szívesen segített, ám nevének elhallgatását kérte Táboritól. Csak egyetlen cikknél tett kivételt a hitelesség kedvéért. Jókay Etelka végigvezette vendégét az író egykori füredi villájában, beszélt neki a tárgyokról, Jókai füredi életmódjáról, kapcsolatairól. Ekkor már csak keve-

sen ismerték az író füredi tartózkodásának részleteit. Jókay Etelka így idézte fel a letűnt időt: *„Ami személyes emlékeimet illeti, ebben a házban a legszébb az a korszak volt, amikor Móricz bátyám Az arany embert írta. Ha az iskolai feladatokat jól elvégeztük, akkor nekem és Rózának egyes részleteket olvasott fel a felejthetetlen hangján. Soha ennél élvezetesebbet nem éltem meg. Az egész regényt itt írta a közben néha sétált ki messzebbre, arra a Szerezház felé, amelybe Levitinczi Tímár Mihályt odaálmodta. A Damokosok és a Három Márványfej is itt íródott. Talán sehol olyan sokat nem írt meg egy nap alatt, mint Füreden. Másutt is igen korán kelt, de itt különösen friss volt. Reggeli öt órakor ült az íróasztal mellé és tízig, sőt nem ritkán tizenegyig egyfolytában dolgozott. Másik nagy passziója a csillagvizsgálás volt... Emlékszem, az óriási teleszkópja itt állt a verandán és mutatta nekünk is a Saturnust a gyűrűvel, Jupitert a holdjaival, de milyen szépen tudott róluk beszélni.”*

Jókai a teljes magányát Füreden a nyaralója mögötti kisházban találta meg. A felső telekrészen levő kis Jókai villa eredetileg vincellér illetve házmesterlakásnak épült. Jókai akkor vonult vissza ide előszeretettel, amikor feleségét bőbeszédű színésznők látogatták meg. Laborfalvy Róza, a magyar színművészet ünnepelel csillaga ugyan már 1859-ben megvált a színpadtól, de jólelkűen támogatta régi kollégáit, barátnőit. Róza asszony türelmesen hallgatta a sütemény-kávé ellenében összehordott pletykáikat, viszont férjét azok egyáltalán nem érdekelték. A kisház műteremszerű szobájába menekült, ahol elefántcsontból szobrokat, habtestű Vénuszokat és groteszk figurákat faragott. Mellette kezdett el rajzolgatni unokája, Róza, még mielőtt Székely Bertalan tanítványa lett. Jókay Róza Münchenben a festészeti akadémián tanult. A nyári szünetekben Füreden a kisházban festegetett. A hagyomány szerint itt készített portrét nagyapjáról, amit maga Jókai „igazított ki”. Jókay Róza festménye fennmaradt, ma a Jókai Emlékmúzeum egyik különleges relikviájaként a dolgozószobában, Jókai íróasztala közelében kapott helyet.

Jókay Etelka 1925-ben kísértelt a kertbe Tábori Kornéllal. *„Megmutatta a fákat, amelyek alatt Jókai ült és a sok virágot, közte a nevezetes tulipánokat. Csobánc várából hozta ide ezeket a virágokat. Még a törökök hagyták ott és Móricz bácsi ültette ide át. Van még egy kiszáradt rózsatő is, amit ő ültetett. Nem hagytam kivenni. Mikor először mentem az Anna-bálba, nekem adta az első Malmaison-*

rózsát. Körül mindezt a szép fát ő ültette. Pedig milyen nehéz volt, hogy az egész háztáját ilyenné tegye. A talaj rossz volt, de akár a Svábhegyen, itt is abban telt a kedve, hogy épp a hálátlan földből hozzon ki minél szebbet."

A Jókay nemzetség, így Jókay Etelkéék füredi rokonlátogatása Laborfalvy Róza halálával szakadt meg. Ihászék Jókai második házasságkötése után sem szakították meg a kapcsolatot az íróval. Balatonfüreden is találkoztak vele. Jókai megrendülten hálás volt a látogatásért és „kiöntötte a lelkét” unokahúgának. Jókai aztán második feleségével, Nagy Bellával eljárt Hathalomra is Ihászékhoz.

Ihász Lajosné Jókay Etelka 87 esztendőskorában, 1939-ben hunyt el. „Amilyen művelt, igazi nagyasszony volt, éppolyan szerény és mindenben tartózkodó” - emlékezett vissza rá nekrológjában Tábori Kornél.

A lőrintei Ihász-birtokot a dunántúli evangélikus egyház gyámalapjára hagyta, a hathalmi birtok unokaöccse és fogadott fia, Dr. Jókay-Ihász Miklós felsőházi tag tulajdonába került. A balatonfüredi Jókai villát is ő örökölte s Jókay Etelka halála után két évvel már bérbeadta. A nagy alapterületű, központi fekvésű épületben a bérlők panziót rendeztek be. Hogy növeljék a kiadható szobák számát, a tágas helyiségeket közfalakkal kettéválasztották. A II. világháború ugyan nem tett kárt a villában, ellenben leromlott az állaga. Tulajdonosa, Jókay-Ihász Miklós halála után 1948-ban annak négy leszármazottjára szállt a jeles nyaraló özvegyi joggal terhelt. Az örökösök közben Amerikába disszidáltak s az özvegyet kötelezték adófizetésre. Az egyik örökös, Jókay Lajos visszaemlékezése szerint ebből „humoros jelenetek” következtek. Édesanyjuk ugyanis szegénységi bizonyítványt kapott. Az adóhatóság ékszerai eladására akarta rábírní, hogy teljesítse kötelezettségét. Mivel az özvegy már korábban megválni kényszerült ékszereitől, a villa jövedelméből akarták kifizettetni az adót. Azonban a villa lakói semmiféle bért nem fizettek az akkori társadalomban betöltött státuszuk révén, így a hatóság a villa eladására készítette az idős hölgyet. Ám az nem vált meg attól, arra hivatkozva, hogy az örökösök amerikai állampolgárok. Végül államosították Jókai egykori villáját, amely 1950-ben, renoválás után a Veszprém Megyei Tejipari Egyesülés használatába került, a központ irodának rendezte be az egész épületet. A felújítás során lebontották a még Michelin János által a villa északi verandája fölé épített „műtermet”, amely az egész tetőszerkezetet elron-

Patay panzió (1940)

totta. Jókay-Ihászéknak mindig gondot okozott a megbontott, a villa egységét, esztétikai arculatát is elcsúfító tető.

Jókai Mór halálának 50. évfordulójára a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya Keresztury Dezső és Zákonyi Ferenc kezdeményezésére és szívszervező munkájával közel eredeti állapotába állította vissza az épületet és 1954-ben megnyitották az ország egyetlen Jókai Emlékmúzeumát. Az emlékhely az elmúlt fél évszázad során valóságos nemzeti zarándokhellyé lett. Az épületfenntartási gondok viszont közel évszázad távlatából is tovább kísértének...

Felhasznált irodalom:

- Jókay Lajos levele 1987. július 6.
 Lipták Gábor: Jókai Balatonfüreden. Budapest, 1960.
 Roboz István: Jókai villája Balaton-Füreden. Budapesti Hírlap 1885. 197. szám.
 Tábori Kornél: Jókai regénye. Budapest, 1925.
 Tábori Kornél: Egy balatoni nagyasszony. Jókai Etelka. Balaton 1939. 8. szám 59-60. p.
 Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái 5. köt. Budapest, 1897. 534. p.
 Veszprémmegyei fejek. Szerk.: Hahn Ferenc és Zsadányi Oszkár. Veszprém, 1929.
 Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988.